

پژوهشکده‌ی آمار

جمهوری اسلامی ایران
مرکز آمار ایران
پژوهشکده‌ی آمار

**بررسی نحوه‌ی نگرش جوانان در آستانه‌ی ازدواج و زنان همسرदार
۱۵ - ۴۹ ساله نسبت به فرزندآوری و شناخت عوامل اجتماعی،
اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر آن**

بهار ۱۳۹۴

بررسی نحوه نگرش جوانان در آستانه‌ی ازدواج و زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله نسبت به فرزندآوری و شناخت عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر آن

شهلا کاظمی پور

علی رضا زاهدیان

محدثه صفاکیش

زهرا رضایی قهرودی

محمد اسلامی

حسن عینی زیناب

صفورا عباسی

پژشکده‌ی آمار

گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آمار

بهار ۱۳۹۴

پیش‌گفتار

باروری یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تحولات جمعیتی در هر کشور است. از این رو سیاست‌های جمعیتی در دنیا و کشورهای مختلف عمدتاً حول محور کاهش یا افزایش باروری اعمال می‌گردد. از طرفی شاید مهم‌ترین تغییر جمعیت‌شناختی در طول سه دهه‌ی گذشته کاهش چشمگیر باروری در تمام مناطق دنیا بوده است. به موازات تحولات جمعیت‌شناختی در دنیا، ایران نیز تغییر جمعیتی گسترده‌ای را تجربه کرده است. طی سه دهه‌ی گذشته باروری به طرز چشمگیری کاهش پیدا کرد و با وجود نوسانات باروری، داده‌ها نشانگر کاهش باروری از سال ۱۳۶۵ به بعد است. تجربه‌ی گذار باروری در ایران بیانگر آن است که هرچند اتخاذ سیاست‌ها و اعمال برنامه‌های تنظیم خانواده عامل مؤثری بر سرعت کاهش باروری بوده است اما رفتارهای باروری مردم تحت تأثیر عوامل، شرایط و زمینه‌های دیگری شکل گرفته است که در تحلیل روندهای باروری همواره باید به آن توجه کرد. با بررسی دقیق نحوه‌ی نگرش جوانان در آستانه‌ی ازدواج (که والدین آینده‌ی جامعه خواهند بود) و زنان واقع در سن باروری، نسبت به فرزندآوری و شناخت متغیرهای اجتماعی؛ اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر این نوع نگرش‌ها می‌توان به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کشور برای تدوین سیاست‌های هوشمند افزایش باروری کمک کرد. به همین منظور با هدف پاسخگویی به این دو حوزه، طرح مطالعه‌ی فرزندآوری در ایران در دستور کار پژوهشکده‌ی آمار قرار گرفت تا بتوان از یک سو دیدگاه‌ها و نگرش‌های جوانان در آستانه‌ی ازدواج و زنان در معرض باروری را نسبت به تعداد فرزندان دلخواه مورد سنجش و شناسایی قرار داد و از سوی دیگر عوامل مختلف جمعیتی، اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر گرایش‌های فرزندآوری جوانان و زنان واقع در سن باروری را شناخت و ارزیابی کرد.

این پژوهش در گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آماری پژوهشکده‌ی آمار با همکاری خانم‌ها دکتر شهلا کاظمی‌پور، دکتر زهرا رضایی قهرودی، محدثه صفاکیش، صفورا عباسی و آقایان علی‌رضا زاهدیان، دکتر محمد اسلامی و دکتر حسن عینی زیناب به انجام رسیده است، که بدین وسیله از ایشان صمیمانه تشکر و قدردانی می‌شود. علاوه بر این از همکاری سرکار خانم‌ها پرنیان عنادلیب و دکتر مهدیه یزدان‌پناه که در هماهنگی اجرای طرح زحمت بسیاری کشیدند سپاس‌گزاری می‌شود. همچنین پژوهشکده‌ی آمار در انجام این پژوهش از همکاری‌های مالی و فنی صندوق جمعیت سازمان ملل متحد (UNFPA) بهره برده است که از همکاری آن سازمان نیز صمیمانه قدردانی می‌شود. از خوانندگان محترم تقاضا می‌شود نظرات ارزشمند خود را در ارتباط با مطالب این گزارش به گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آماری پژوهشکده‌ی آمار منعکس فرمایند.

گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آمار

پژوهشکده‌ی آمار

فهرست مطالب

۱	۱- کلیات
۱-۱-۱	۱- مقدمه
۳-۱-۲	۲- بیان مسئله
۴-۱-۳	۳- اهمیت موضوع
۴-۱-۴	۴- ضرورت اجرای طرح
۵-۱-۵	۵- اهداف تحقیق
۵-۱-۶	۶- مروری بر مبانی نظری و ادبیات موضوع
۵-۱-۶-۱	۱- مقدمه
۶-۱-۲	۲- زمینه‌های نظری
۱۸-۱-۳-۶	۳- مبانی تجربی (مروری بر مطالعات انجام شده)
۲۲-۱-۷	۷- چارچوب نظری پژوهش
۲۳-۱-۸	۸- فرضیه‌های تحقیق
۲۴-۱-۹	۹- تعریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش
۲۴-۱-۹-۱	۱- متغیر وابسته: رفتار فرزندآوری
۲۴-۱-۹-۲	۲- تعریف متغیرهای مستقل تحقیق
۲۹	۲- روش‌شناسی
۲۹-۱-۲	۱- مقدمه
۲۹-۲-۲	۲- روش تحقیق
۳۰-۲-۳	۳- جامعه آماری، اندازه‌ی نمونه و روش نمونه‌گیری
۳۰-۲-۴	۴- روش تعیین اندازه‌ی نمونه
۳۰-۲-۴-۱	۱- گروه اول جوانان در آستانه‌ی ازدواج
۳۱-۲-۴-۲	۲- گروه دوم زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله
۳۲-۲-۵	۵- روش نمونه‌گیری
۳۳-۲-۶	۶- زمان گردآوری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه‌ها
۳۴-۲-۷	۷- تکنیک‌های تحلیل داده‌ها

۳- یافته‌های پژوهش ۳۵

- ۳-۱- جوانان در آستانه‌ی ازدواج ۳۵
- ۳-۱-۱- توصیف داده‌ها ۳۵
- ۳-۱-۲- نگرش جوانان پاسخگو نسبت به فرزندآوری و سن ازدواج ۴۲
- ۳-۱-۳- نگرش جوانان پاسخگو نسبت به معیارهای مختلف فرزندآوری ۵۰
- ۳-۱-۴- تحلیل داده‌ها ۵۵
- ۳-۲- زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله ۶۲
- ۳-۲-۱- توصیف داده‌ها ۶۲
- ۳-۲-۲- نگرش زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو نسبت به فرزندآوری ۶۹
- ۳-۲-۳- نگرش زنان ۱۵-۴۹ ساله نسبت به معیارهای مختلف فرزندآوری ۷۵
- ۳-۲-۴- تحلیل داده‌ها ۷۹

۴- نتیجه‌گیری ۸۷

- ۴-۱- مقدمه ۸۷
- ۴-۲- جوانان در آستانه‌ی ازدواج ۸۸
- ۴-۲-۱- تعداد فرزند دلخواه ۸۸
- ۴-۲-۲- فاصله‌ی بین ازدواج تا تولد اولین فرزند ۸۸
- ۴-۲-۳- فاصله‌ی سنی مطلوب بین فرزندان ۸۸
- ۴-۲-۴- سن مناسب ازدواج پسران و دختران ۸۸
- ۴-۲-۵- نگرش جوانان پاسخگو نسبت به معیارهای مختلف فرزندآوری ۸۹
- ۴-۳- زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله ۸۹
- ۴-۳-۱- تعداد فرزند دلخواه ۸۹
- ۴-۳-۲- فاصله‌ی سنی مناسب بین فرزندان ۸۹
- ۴-۳-۳- سن مناسب ازدواج پسران و دختران ۸۹
- ۴-۳-۴- نگرش زنان پاسخگو نسبت به معیارهای مختلف فرزندآوری ۹۰
- ۴-۴- جمع‌بندی ۹۰

پیوست‌ها ۹۵

- پیوست آ. پرسشنامه‌های طرح بررسی فرزندآوری ۹۵
- پرسشنامه‌ی طرح بررسی فرزندآوری (زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله) ۹۶
- پرسشنامه‌ی طرح بررسی فرزندآوری (جوانان در آستانه‌ی ازدواج) ۹۸

مرجع‌ها ۱۰۱

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۲- نام مراکز استان و شهرستان‌ها و تعداد اندازه‌ی نمونه ۳۳
- جدول ۱-۳- توزیع فراوانی و درصد جوانان پاسخگو بر حسب محل سکونت در شهر و روستا ۳۵
- جدول ۲-۳- توزیع فراوانی و درصد جوانان پاسخگو بر حسب جنس ۳۶
- جدول ۳-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب گروه‌های سنی پنج‌ساله به تفکیک جنس ۳۶
- جدول ۴-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب وضع سواد و تحصیلات به تفکیک جنس ۳۷
- جدول ۵-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب وضع فعالیت به تفکیک جنس ۳۷
- جدول ۶-۳- توزیع درصد جوانان شاغل بر حسب وضع شغلی به تفکیک جنس ۳۸
- جدول ۷-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب وضع تصرف مسکن ۳۸
- جدول ۸-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب مساحت منزل مسکونی ۳۹
- جدول ۹-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب متوسط درآمد ماهانه به تفکیک جنس ۳۹
- جدول ۱۰-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب تعداد برادر و خواهر به تفکیک جنس ۴۰
- جدول ۱۱-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب تعداد برادر و خواهر به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۴۰
- جدول ۱۲-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب متوسط ساعات استفاده از اینترنت به تفکیک جنس ۴۱
- جدول ۱۳-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب وضع مالکیت خودرو و انواع رایانه به تفکیک جنس ۴۱
- جدول ۱۴-۳- توزیع درصد جوانان پاسخگو بر حسب تعداد مالکیت خودرو و انواع رایانه به تفکیک جنس ۴۱
- جدول ۱۵-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب تعداد فرزند دلخواه به تفکیک جنس ۴۲
- جدول ۱۶-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب تعداد فرزند پسر دلخواه به تفکیک جنس ۴۳
- جدول ۱۷-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب تعداد فرزند دختر دلخواه به تفکیک جنس ۴۳
- جدول ۱۸-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب تعداد فرزند دلخواه به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۴۴
- جدول ۱۹-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب آوردن بچه‌ی دیگر در صورت مورد انتظار نبودن جنسیت فرزند به تفکیک جنس ۴۴
- جدول ۲۰-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب آوردن بچه‌ی دیگر در صورت مورد انتظار نبودن جنسیت فرزند به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۴۴
- جدول ۲۱-۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب فاصله‌ی مناسب بین ازدواج تا تولد فرزند اول به تفکیک جنس پاسخگو ۴۵

- جدول ۳-۲۲- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب فاصله‌ی مناسب بین ازدواج تا تولد فرزند اول به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۴۶
- جدول ۳-۲۳- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب فاصله‌ی سنی مطلوب بین فرزندان به تفکیک جنس ۴۶
- جدول ۳-۲۴- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب فاصله‌ی سنی مطلوب بین فرزندان به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۴۶
- جدول ۳-۲۵- نگرش جوانان پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج پسرها به تفکیک جنس ۴۷
- جدول ۳-۲۶- نگرش جوانان پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج دخترها به تفکیک جنس ۴۷
- جدول ۳-۲۷- نگرش جوانان پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج برای پسرها به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۴۸
- جدول ۳-۲۸- نگرش جوانان پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج دخترها به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۴۹
- جدول ۳-۲۹- میزان علاقه جوانان پاسخگو به مادر یا پدر شدن به تفکیک جنس ۴۹
- جدول ۳-۳۰- میزان علاقه‌مندی جوانان پاسخگو به مادر یا پدر شدن به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۵۰
- جدول ۳-۳۱- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو و میانگین نمره نگرش آن‌ها نسبت به ابعاد مختلف فرزندآوری ۵۳
- جدول ۳-۳۲- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو و میانگین نمره‌ی نگرش آن‌ها نسبت به ابعاد مختلف فرزندآوری به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۵۴
- جدول ۳-۳۳- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک میزان سواد و تحصیلات و جنس آن‌ها ۵۵
- جدول ۳-۳۴- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک سن ازدواج و جنس آن‌ها ۵۶
- جدول ۳-۳۵- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک وضع فعالیت و جنس آن‌ها ۵۶
- جدول ۳-۳۶- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو و نحوه تصرف مسکن و جنس آن‌ها ۵۷
- جدول ۳-۳۷- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو و مساحت منزل ۵۷
- جدول ۳-۳۸- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک تعداد برادر و خواهر و جنس آن‌ها ۵۸
- جدول ۳-۳۹- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک نظر آن‌ها در مورد فاصله‌ی سنی مطلوب بین فرزندان و جنس آن‌ها ۵۸
- جدول ۳-۴۰- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک نظر آن‌ها در مورد سن مناسب ازدواج پسرها و جنس آن‌ها ۵۹
- جدول ۳-۴۱- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک نظر آن‌ها در مورد سن مناسب ازدواج دخترها و جنس آن‌ها ۵۹
- جدول ۳-۴۲- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک میزان علاقه آن‌ها به پدر و یا مادر شدن و جنس آن‌ها ۵۹
- جدول ۳-۴۳- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو بر حسب وضعیت اقتصادی و جنس آن‌ها ۶۰
- جدول ۳-۴۴- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک میزان شاخص نگرش به فرزندآوری ۶۱
- جدول ۳-۴۵- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک میزان شاخص نگرش به فرزندآوری به تفکیک محل سکونت در نقاط شهری و روستایی ۶۱
- جدول ۳-۴۶- توزیع فراوانی و درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب محل سکونت در شهر و روستا ۶۲
- جدول ۳-۴۷- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و همسر آن‌ها بر حسب گروه‌های سنی پنج‌ساله ۶۳
- جدول ۳-۴۸- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و همسر آن‌ها بر حسب سن ازدواجشان ۶۳

- جدول ۳-۴۹- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب سنوات زناشویی آنها ۶۴
- جدول ۳-۵۰- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و همسر آنها بر حسب وضع سواد و تحصیلات ۶۴
- جدول ۳-۵۱- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و همسر آنها بر حسب وضع فعالیت ۶۵
- جدول ۳-۵۲- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله شاغل و همسر شاغل آنها بر حسب وضع شغلی ۶۵
- جدول ۳-۵۳- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب وضع تصرف مسکن ۶۶
- جدول ۳-۵۴- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب مساحت منزل مسکونی آنها ۶۶
- جدول ۳-۵۵- توزیع فراوانی و درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب متوسط درآمد ماهانه‌ی خانوار آنها ۶۶
- جدول ۳-۵۶- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و همسر آنها بر حسب تعداد برادر و خواهر ۶۷
- جدول ۳-۵۷- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب تعداد برادر و خواهر به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۶۷
- جدول ۳-۵۸- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب متوسط ساعات استفاده از اینترنت به تفکیک جنس ۶۸
- جدول ۳-۵۹- توزیع فراوانی و درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب وضع مالکیت خودرو و انواع رایانه ۶۸
- جدول ۳-۶۰- توزیع فراوانی و درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب تعداد تسهیلات (خودرو و انواع رایانه) ۶۸
- جدول ۳-۶۱- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب تعداد فرزند فعلی به تفکیک جنس فرزند ۶۹
- جدول ۳-۶۲- توزیع درصد نظر زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب تعداد فرزند پسر و دختر بیش‌تر از فرزندان دختر و پسر فعلی ۶۹
- جدول ۳-۶۳- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب تعداد فرزندان به تفکیک فرزندان فعلی و مورد نظر و کل ۷۰
- جدول ۳-۶۴- توزیع درصد زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب تعداد فرزندان به تفکیک فرزندان فعلی و مورد نظر و کل به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۷۱
- جدول ۳-۶۵- توزیع درصد نظر زنان ۱۵-۴۹ ساله بر حسب فاصله‌ی سنی مطلوب بین فرزندان ۷۱
- جدول ۳-۶۶- توزیع درصد نظر زنان ۱۵-۴۹ ساله بر حسب فاصله‌ی سنی مطلوب بین فرزندان به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۷۲
- جدول ۳-۶۷- نگرش زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج پسران و دختران ۷۲
- جدول ۳-۶۸- نگرش زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج پسران به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۷۳
- جدول ۳-۶۹- نگرش زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج دختران به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۷۳
- جدول ۳-۷۰- میزان علاقه‌مندی زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به این‌که مادر شده‌اند ۷۴
- جدول ۳-۷۱- میزان علاقه‌مندی زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به این‌که مادر شده‌اند به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۷۴
- جدول ۳-۷۲- توزیع درصد نظر زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله و میانگین نمره‌ی نگرش آنها نسبت به ابعاد مختلف فرزندآوری ۷۷
- جدول ۳-۷۳- توزیع درصد نظر زنان همسر دار ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و میانگین نمره‌ی نگرش آنها نسبت به ابعاد مختلف فرزندآوری به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۷۸
- جدول ۳-۷۴- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک میزان سواد و تحصیلات آنها ۷۹
- جدول ۳-۷۵- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک سن ازدواج آنها ۸۰
- جدول ۳-۷۷- میانگین تعداد کل فرزندان کل (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و نحوه تصرف مسکن آنها ۸۱

- جدول ۳-۷۸- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو و مساحت منزل ۸۱
- جدول ۳-۷۹- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک تعداد برادر و خواهر آن‌ها ۸۱
- جدول ۳-۸۰- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک نظر آن‌ها در مورد فاصله‌ی سنی مطلوب بین فرزندان آن‌ها ۸۲
- جدول ۳-۸۱- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک نظر آن‌ها در مورد سن مناسب ازدواج پسرها ۸۲
- جدول ۳-۸۲- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک نظر آن‌ها در مورد سن مناسب ازدواج دخترها ۸۳
- جدول ۳-۸۳- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک میزان علاقه آن‌ها به این‌که مادر شده‌اند و آن‌ها ۸۳
- جدول ۳-۸۴- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب وضعیت اقتصادی خانواده آن‌ها ۸۴
- جدول ۳-۸۵- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک میزان شاخص نگرش به فرزندآوری ۸۴
- جدول ۳-۸۶- میانگین تعداد کل فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به تفکیک میزان شاخص نگرش به فرزندآوری و نقاط شهری و روستایی ۸۵

فهرست شکل‌ها

- شکل ۳-۱- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب تعداد فرزند دلخواه به تفکیک جنس ۴۲
- شکل ۳-۲- توزیع درصد نظر جوانان پاسخگو بر حسب فاصله‌ی مناسب بین ازدواج تا تولد فرزند اول به تفکیک جنس پاسخگو ۴۵
- شکل ۳-۳- نگرش جوانان پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج برای پسرها و دخترها ۴۸
- شکل ۳-۴- میزان علاقه‌ی جوانان پاسخگو به مادر یا پدر شدن ۵۰
- شکل ۳-۵- توزیع درصد نظر جوانان نسبت به ابعاد اقتصادی فرزندآوری ۵۱
- شکل ۳-۶- توزیع درصد نظر جوانان نسبت به ابعاد فرهنگی فرزندآوری ۵۲
- شکل ۳-۷- توزیع درصد نظر جوانان نسبت به ابعاد اجتماعی فرزندآوری ۵۲
- شکل ۳-۸- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک سطح تحصیلات و جنس آن‌ها ۵۵
- شکل ۳-۹- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو بر حسب وضعیت اقتصادی ۶۰
- شکل ۳-۱۰- میانگین تعداد فرزندان دلخواه پاسخگویان به تفکیک میزان شاخص نگرش به فرزندآوری ۶۱
- شکل ۳-۱۱- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان پاسخگو به تفکیک میزان شاخص نگرش به فرزندآوری و نقاط شهری و روستایی ۶۲
- شکل ۳-۱۲- توزیع درصد نظر زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو بر حسب تعداد فرزند فعلی، فرزندان دلخواه و فرزندان فعلی و مورد تقاضا ۷۰
- شکل ۳-۱۳- نگرش زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو در مورد سن مناسب ازدواج پسران و دختران ۷۲
- شکل ۳-۱۴- میزان علاقه‌مندی زنان ۱۵-۴۹ ساله پاسخگو به این‌که مادر شده‌اند ۷۴
- شکل ۴-۱- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان در آستانه‌ی ازدواج و تعداد فرزندان (مجموع فرزندان موجود و مورد تقاضا) زنان ۱۵-۴۹ ساله به تفکیک میزان سواد و تحصیلات آن‌ها ۹۱
- شکل ۴-۲- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان در آستانه‌ی ازدواج و زنان ۱۵-۴۹ ساله به تفکیک پایگاه اقتصادی ۹۲
- شکل ۴-۳- میانگین تعداد فرزندان دلخواه جوانان در آستانه‌ی ازدواج و زنان ۱۵-۴۹ ساله بر حسب نگرش نسبت به فرزندآوری ۹۲

کلیات

۱-۱- مقدمه

باروری یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تحولات جمعیتی در هر کشور است. از این رو سیاست‌های جمعیتی در دنیا و کشورهای مختلف عمدتاً حول محور کاهش یا افزایش باروری اعمال می‌گردد. شاید مهم‌ترین تغییر جمعیت‌شناختی در طول سه دهه گذشته کاهش چشمگیر باروری در تمام مناطق دنیا بوده است. جمعیت جهان طی سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۰ کاهش بی‌سابقه و چشمگیری در سطوح باروری را تجربه کرد که بیش‌تر ناشی از کاهش باروری در کشورهای در حال توسعه بود. هر چند امروزه سطح باروری در این دسته از کشورها در دامنه‌ی وسیعی در نوسان است و شماری از کشورهای کمتر توسعه‌یافته میزان باروری کل بالاتر از پنج فرزند را برای هر مادر تجربه می‌کنند ولی شمار کشورهای در حال توسعه‌ای که به باروری زیر سطح جایگزینی (۲/۱ فرزند) رسیده‌اند در حال افزایش است.

به موازات تحولات جمعیت‌شناختی در دنیا، ایران نیز تغییر جمعیتی گسترده‌ای را تجربه کرده است. طی سه دهه‌ی گذشته باروری به طرز چشمگیری کاهش پیدا کرد و علی‌رغم نوسانات باروری، داده‌ها حاکی از کاهش باروری طی سال‌های ۱۳۶۵ به بعد است. تجربه‌ی گذار باروری در ایران بیانگر آن است که هر چند اتخاذ سیاست‌ها و اعمال برنامه‌های تنظیم خانواده عامل مؤثری در سرعت کاهش باروری بوده است اما رفتارهای باروری مردم تحت تأثیر عوامل، شرایط و زمینه‌های دیگری شکل گرفته است که در تحلیل روندهای باروری همواره باید به آن توجه نمود.

نوسانات باروری در سطوح نسبتاً بالا در سال‌های آغازین دهه‌ی ۱۳۵۰، علی‌رغم اعمال برنامه‌های تنظیم خانواده و کنترل مولید و کاهش زود هنگام باروری در سال‌های میانی دهه‌ی ۱۳۶۰ با وجود استمرار شرایط جنگی و عدم اتخاذ یک سیاست جمعیتی روشن و شفاف از سوی دولتمردان ایران نشان از این واقعیت دارد که عوامل و زمینه‌های اجتماعی فرهنگی در این تغییر و تحولات نقش اساسی دارند.

تئوری کلاسیک گذار باروری، کاهش باروری را ناشی از فرایند صنعتی شدن، شهرنشینی و به‌طور کلی توسعه‌ی اقتصادی می‌داند. بر اساس این تئوری، فرایندهای مذکور ابتدا به کاهش مرگ و میر و بعدها به کاهش باروری منجر می‌شود. زیرا از طرفی از ارزش اقتصادی فرزندان کاسته و به هزینه‌های آن‌ها اضافه می‌گردد و از طرف دیگر با افزایش میزان بازماندگی فرزندان، انگیزه‌ی والدین برای داشتن فرزند بیش‌تر کمتر می‌شود.

در ایران نیز موفقیت برنامه‌های تنظیم خانواده همزمان با ایجاد زمینه‌های لازم اقتصادی اجتماعی و فرهنگی بوده است و علاوه بر اتخاذ سیاست‌های مستقیم دولت در زمینه‌ی کنترل موالید، تحول متغیرهای مدرنیزاسیون از جمله کاهش میزان بی‌سوادی و بالا رفتن سطح سواد و تحصیلات زنان، بالا رفتن میزان شهرنشینی، افزایش خدمات بهداشتی و درمانی و در نتیجه کاهش میزان مرگ و میر و افزایش امید زندگی، ارتقای آگاهی‌های اجتماعی، کاهش ازدواج‌های زودرس، دسترسی بیش‌تر به امکانات و خدمات زیربنایی، افزایش هزینه‌ی فرزندان و فشارهای اقتصادی در کاهش باروری تأثیر بسزایی داشته‌اند.

میزان باروری کل در ایران طی سه دهه‌ی اخیر با تحولات چشمگیری روبه‌رو بوده و از حدود ۷ فرزند در سال ۱۳۵۷ به ۱/۸ فرزند در سال ۱۳۹۰ تنزل یافته است. مجموعه‌ای از علل بر اساس تئوری‌های انتقال جمعیتی به این انتقال سریع و قابل توجه باروری در کشور اسلامی ایران ارتباط داده شده‌اند که حائز اهمیت هستند، زیرا از یک سو توانسته‌اند برخلاف باور متعارف که میزان کاهش باروری را در کشورهای در حال توسعه آهسته دانسته و تنها آن را با بسته‌ی غربی توسعه ممکن می‌دانند، باروری را کاهش دهند و از سوی دیگر با توجه به نگرانی‌هایی که ادامه‌ی این کاهش و عواقب ناشی از آن برای سیاست‌مداران و اقتصاددانان کشور ایجاد کرده، بررسی علل و زمینه‌های ایجادکننده‌ی این کاهش می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های آتی و سیاست‌گذاری‌های مناسب در جهت جلوگیری از کاهش بیش‌تر میزان باروری و حتی متعادل کردن روند باروری در رساندن به سطح جایگزینی به کار آیند.

در طول دهه‌های گذشته که ایران نرخ باروری بالایی را تجربه می‌کرد، سیاست جمعیتی با هدف تحدید موالید، در اولویت برنامه‌ریزی‌های کشور قرار داشت؛ با وجود آن‌که کاهش سریع سطح باروری در سال‌های انتهایی دهه‌ی ۱۳۶۰ و در طول دهه‌های ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ شمس‌ی سبب شد که این سیاست از جمله موفق‌ترین سیاست‌های جمعیتی در جهان به‌شمار آید، اما در سال‌های اخیر، تغییرات در رفتار فرزندآوری و کاهش شدید نرخ باروری، زمینه‌ساز بحث‌هایی در باب لزوم تغییر سیاست‌های گذشته و اعمال سیاست‌های جدید برای مقابله با میزان‌های پایین باروری کل شده است. در این بحث‌ها همواره این‌که چه سیاست‌هایی می‌تواند در راستای تلاش برای بالا بردن میزان‌های موالید و باروری مؤثر واقع شود، مورد سؤال قرار گرفته، اما خلأ موجود فضای آکادمیک کشور در زمینه‌ی مباحث مرتبط با باروری زیر نرخ جان‌شینی، پاسخگویی به چنین سؤال‌هایی را با دشواری مواجه کرده است. به‌طور خاص این خلأ را می‌توان در دو حوزه به‌صورت مشهود مطالعه نمود، در حوزه‌ی مباحثی که با فراهم آوردن ابزاری مناسب تصویر دقیق‌تری از روندهای باروری در کشور و وضعیت کلی باروری را ارائه دهند و همچنین در حوزه‌ی برنامه‌های سیاستی که در پاسخ به باروری زیر نرخ جان‌شینی، در کشورهای دیگر اجرا شده‌اند و میزان تأثیرگذاری این برنامه‌ها. به همین منظور با هدف پاسخگویی به این دو حوزه، طرح مطالعه‌ی فرزندآوری در ایران در دستور کار پژوهشکده‌ی آمار قرار گرفت تا بتوان از یک سو دیدگاه‌ها و نگرش‌های جوانان در آستانه‌ی ازدواج و زنان در معرض باروری را نسبت به تعداد فرزندان دلخواه مورد سنجش